

Міністерств освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**«Особливості використання ігрових вправ при подоланні заїкання
у дітей»**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL1-M22z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія

Крістіна БОНДАР

Керівник:

Віталій СПИВАК,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри логопедії і
спеціальних методик

Кам'янець-Подільський – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ВПРАВ ПРИ ПОДОЛАННІ ЗАЇКАННЯ У ДІТЕЙ.....	7
1.1. Визначення поняття «заїкання», його етіологія.....	7
1.2. Особливості мовлення дітей із заїканням.....	20
1.3. Комплексний підхід до корекції мовлення дітей із заїканням.....	28
1.4. Гра як засіб розвитку мовлення дитини із заїканням.....	36
Висновки до розділу 1.....	45
РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ВПРАВ ПРИ ПОДОЛАННІ ЗАЇКАННЯ У ДІТЕЙ.....	47
2.1. Експериментальне вивчення розвитку мовлення у дітей з заїканням.....	47
2.2. Методика подолання заїкання у дітей з використанням ігрових вправ та її результати.....	60
Висновки до розділу 2.....	83
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ.....	98

ВСТУП

З кожним роком зростає кількість дітей з порушеннями мовлення, одним з найбільш поширених серед яких є заїкання. За даними Британської асоціації заїкання (British stammering association) різними видами невротичних мовленнєвих розладів страждає від 1 до 3% жителів Європи. Аналогічна ситуація значною мірою спостерігається і в Україні. За даними досліджень, заїкання мають 3% дітей і 1% дорослих (Ю. Кузьмін), за результатами Л. Міссуловіна – відповідно 2% дітей і 1,5% дорослих. Співвідношення дівчаток і хлопчиків становить відповідно 1 до 3-4. На думку М.К. Шермет, хлопчики частіше, ніж дівчатка, зазнають психічного травмування [51, с. 316]. Це мовленнєве порушення, поширене серед дітей та дорослих, відрізняється різними причинами виникнення, складним симптомокомплексом і часто має низьку ефективність корекції.

Заїкання призводить до значних мовленнєвих труднощів і ускладнює спілкування дитини з оточуючими, що сильно її психоемоційно травмує. Найчастіше заїкання виникає у дошкільників, оскільки у цей віковий період активно розвивається мовлення. Разом з тим, заїкання часто зустрічається і в час вступу дитини до школи, на початку молодшого шкільного віку. Початок навчання у школі – досить складний період для адаптації дитячої вразливої психіки. Стрессова ситуація переходу від ігрової до нової діяльності – навчальної; значна кількість нової інформації, що потрібно засвоїти ще вчорашньому дошкільнику; зміна режиму дня відповідно до навчання у школі; соціально-психологічна адаптація в освітньому закладі і ще не зміцніла психіка дитини – це соціальні фактори та особистісні чинники, що провокують у молодшого школяра виникнення заїкання. Тому проблема подолання заїкання у молодших школярів є також досить актуальною.

Наукові уявлення про структуру мовленнєвого порушення у дітей із заїканням висвітлено у працях: М. М. Асатіані, Л. І. Белякової, В. І. Селіверстова та ін. Сьогодні актуальними методиками подолання

заїкання є методики Н. А. Власової, Р. Є. Левіної, С. А. Миронової, О. Ф. Рау, В. І. Селіверстова, Н. А. Чевелевої, О. А. Шилової та ін. Діяльність для усунення заїкання стає ефективнішою, якщо носить комплексний характер. Про роль комплексного підходу у подоланні заїкання говорили: Л. Я. Міссуловін, І. А. Сікорський, М. П. Тяпугін, М. Є. Хватцев та ін. Ігрову діяльність як корекційний засіб подолання заїкання у дітей описали: Л.Д. Бегас [7], Г. А. Волкова [16], І.Г. Вигодська, Е.Л. Пеллингер, Л.П. Успенська, Н.В. Фурман [86] та ін.

Вирішення проблеми подолання заїкання має важливе значення, оскільки заїкання травмує психіку дитини, є причиною розвитку невротичних рис особистості, порушує комунікацію, ускладнює взаємини з оточуючими (В.О. Кондратенко [35], С.Ю. Конопляста [39], А.І. Кравченко [43], В.І. Селіверстов, В.М. Шкловський [83], Р.А. Юрова [89] та ін.).

У зв'язку з важкістю заїкання та складністю його подолання, сучасна спеціальна освіта здійснює пошук та розробку нових технологій навчання і виховання дітей з заїканням, де інноваційні технології відіграють значну роль.

Аналіз спеціальної літератури засвідчує, що науковці та практики в галузі логопедії у пошуках ефективних засобів корекції заїкання частково застосовували у своїх розробках позитивний механізм впливу музики, казки, образотворчого мистецтва як важливих технологій у комплексному підході до подолання заїкання. Зокрема, відомі спроби впровадити в логопедичну практику музикотерапію (З. Матейнова, С. Машура), бібліотерапію (Ю. Некрасова), казкотерапію (О. Ф. Рау), образотворче мистецтво (С.А. Миронова), яких, звичайно, недостатньо.

З. Ленів створила методику корекції усного мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням засобами арттерапії, реалізація якої повинна забезпечити ефективність процесу формування мовленнєво-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку із заїканням [46].

Проблема виразності і плавності мовлення дітей із заїканням розглядається в дослідженнях Л.І. Белякової, Н.А. Власової, Г.А. Волкової,

В.О. Кондратенко, Р.Є. Левіної, С. А. Миронової, І.А. Поварової, В. І. Селіверстова, Н.А. Чевелевої та ін. Зважаючи на специфічність порушення плавності мовлення, особливості його темпо-ритмічної організації, а також на порушення у моторній сфері, що стосуються динамічного праксису та музичноритмічних здібностей дітей, вважаємо за необхідне формувати ритміко-інтонаційну організацію усного мовлення, що є важливою ланкою комплексної методики корекції заїкання (Л.З. Андропова, Л.І. Белякова, І.А. Поварова, В. І. Селіверстов та ін.).

Вчені зауважують, що поряд із відставанням у розвитку рухових здібностей, загальної та мимічної моторики, орального праксису, для дітей з заїканням притаманна ще роздратованість, вередливість, боязкість, у різному ступені порушення емоційно-вольової сфери, усамітненість, почуття власної неспроможності. Це спонукає дослідників, зважаючи на загальновизнані методи корекції заїкання, шукати нетрадиційні шляхи подолання цього мовленнєвого порушення, використовуючи усі компенсаторні можливості організму дитини [7, с. 49].

Разом з тим, незважаючи на актуальність проблеми невирішеним залишається питання застосування ігрових вправ при подоланні заїкання у дітей. Це стало **темою** нашого дослідження: «Особливості використання ігрових вправ при подоланні заїкання у дітей».

Об'єкт дослідження – процес мовленнєвої діяльності дітей з заїканням.

Предмет дослідження – методика подолання заїкання у дітей з використанням ігрових вправ.

Мета дослідження – вивчити особливості використання ігрових вправ при подоланні заїкання у дітей.

Завдання дослідження:

1. Розкрити особливості мовлення дітей із заїканням.
2. Обґрунтувати гру як засіб розвитку мовлення дитини із заїканням.
3. Здійснити експериментальне вивчення розвитку мовлення у дітей із заїканням.

4. Запропонувати та апробувати методику подолання заїкання у дітей з використанням ігрових вправ.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: *теоретичні*: аналіз наукових джерел з обраної проблематики, порівняння, узагальнення й систематизація теоретичних та експериментальних даних; *емпіричні*: констатувальний експеримент; формувальний експеримент; збір анамнестичних даних від батьків, спостереження за дітьми, виконання завдань на дослідження мовлення.

Теоретичне значення дослідження: результати теоретичного дослідження щодо особливостей використання ігрових вправ при подоланні заїкання у дітей можуть бути використані при написанні наукових праць означеної проблематики.

Практичне значення дослідження: результати емпіричного дослідження щодо особливостей використання ігрових вправ при подоланні заїкання можуть бути використані у професійній діяльності логопедів, вчителів, вихователів, які працюють з дітьми з заїканням. Основні положення дослідження, висновки та рекомендації можуть бути використані при вдосконаленні програм для дітей із заїканням, створенні посібників для логопедів, підручників для закладів вищої освіти, при розробці спецкурсу.

Експериментальна база дослідження: Солотвинський ліцей з румунською мовою навчання «Слатина» Солотвинської селищної ради Тячівського району Закарпатської області.

Апробація результатів дипломної роботи. Основні теоретичні положення та практичні результати роботи обговорено на Науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками науково-дослідницької роботи у 2022 році. За результатами дослідження опубліковано 1 статтю

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел з 90 найменувань, 6 додатків. Основний обсяг роботи становить 97 сторінок.

ВИСНОВКИ

Теоретико-експериментальне вивчення проблеми особливостей використання ігрових вправ при подоланні заїкання у дітей дало змогу зробити такі висновки:

1. Заїкання – це порушення темпу, ритму та плавності усного мовлення, зумовлене судомним станом м'язів артикуляційного апарату. Судоми виділяють за формою (клонічні, тонічні і мішані), за локалізацією (голосові, дихальні, артикуляційні і мішані) і за частотою. Суттєве місце в структурі заїкання належить порушенню темпу і ритму мовлення, які супроводжуються дискоординацією діяльності дихальної, артикуляційної і фонаційної мускулатури, змінами в емоційно-вольовій сфері.

2. Комплексний підхід у подоланні заїкання передбачає систему лікувально-педагогічних заходів (лікувальні препарати та процедури, лікувальну фізкультуру), психотерапію, логопедичні заняття, логопедичну ритміку та виховні заходи. Цей комплекс заходів спрямований на оздоровлення і зміцнення нервової системи та організму в цілому; подолання неправильного ставлення дитини до свого мовленнєвого порушення, зменшення мовленнєвих судом та супутніх розладів голосу, дихання і моторики; соціальну адаптацію дітей із заїканням.

3. Гра є ефективним засобом подолання заїкання. Логопедичні ігри застосовуються для розвитку фізіологічного та мовленнєвого дихання; корекції фонематичних процесів; розвитку рухливості органів артикуляції; розвитку загальної та дрібної моторики; розширення словникового запасу, формування граматичних конструкцій та розвитку зв'язного мовлення; закріплення правильної вимови, диференціації фонем та введення їх у зв'язне мовлення; профілактики порушень у навичках письма і читання і розвитку психічних процесів. Важливими для дітей із заїканням є засоби логоритміки, де застосовуються ігри.

4. Експериментальне дослідження подолання заїкання у дітей засобами ігрових вправ передбачало експериментальне вивчення особливостей мовлення молодших школярів з заїканням та апробацію методики використання ігрових вправ при подоланні заїкання у дітей. Методами дослідження були: у констатувальному експерименті – збір анамнестичних даних від батьків, спостереження за дітьми, виконання завдань на дослідження мовлення; у формувальному експерименті – ігрова вправа.

На основі збору анамнестичних даних виявлено, що причинами виникнення заїкання у дітей можуть бути: двомовність в оточенні, де перебуває дитина; ліворукість однієї дитини і спроба її перевчити; перевантаження дітей враженнями (тривалий перегляд телефону і телевізору); порушення адаптації до закладу освіти; в однієї дитини мати говорить пришвидшеним темпом; інтенсивний розвиток мовлення у трьохрічному віці у дітей з вразливою психікою; смерть дідуся; укус собаки. Ці фактори могли шляхом комплексної дії спровокувати виникнення заїкання у цих дітей. Зважаючи на ці причини та відсутність негативного впливу у внутрішньоутробний період розвитку та під час пологів усі форми заїкання у дітей є невротичними.

Під час експериментального дослідження виявлено, що мовленнєвий і моторний розвиток більшості дітей відбувався без порушень від вікових норм, є підвищена втомлюваність. У ситуації хвилювання темп мовлення прискорюється, що провокує прояви заїкання, паузи зменшуються. Ускладнення мовленнєвого матеріалу та спонтанне мовлення з оточуючими прискорює мовленнєвий вдих та видих, що порушує плавність та виразність мовлення, наприкінці розмови голос у дітей стає пониженим та хриплим. У всіх дітей є судомні зупинки у мовленні та супутні рухи. Кількість зупинок збільшується, коли діти відповідають на незнайому тему. Більшість дітей уникають спілкування, мають логофобію. Для половини учнів властивий середній ступінь заїкання, для 25% – легкий, для 25% – важкий. Учні з заїканням мають середній та низький рівні розвитку мовлення.

5. Методика формувального експерименту передбачала застосування таких ігор: ігри для зняття м'язової напруги, ігри для розвитку мовленнєвого дихання, ігри для розвитку дикції та виразності мовлення, ігри з елементами логопедичної ритміки, ігри для розвитку дрібної і загальної моторики, ігри для активізації м'язів мовленнєвого апарату, ігри для розвитку мимічних м'язів, ігри для активізації невербальних методів спілкування, ігри для загального розслаблення та заспокоєння (аутотренінг, релаксація), ігри для розслаблення м'язів мовленнєвого апарату, ігри для масажу м'язів губ, ігри на використання парадоксальної дихальної гімнастики за методикою О.М. Стрельнікової, ігри з елементами казкотерапії, лялькотерапії, кольоротерапії, сміхотерапії, ігри для розвитку тактильного сприйняття.

Проведений формувальний експеримент із застосуванням ігор з дітьми з заїканням довів свою ефективність. Це означає, що ігрові засоби значно розвивають у дітей плавність, інтонаційність та чіткість мовлення, його темп та ритм, покращують мовленнєве дихання, зменшують прояви логофобії, підвищують настрій та емоційну відкритість. У зв'язку з цим ми рекомендуємо їх до застосування для подолання у дітей заїкання.

Дослідження не вичерпує усіх аспектів вивчення означеної проблеми. Перспективами подальших досліджень є продовження апробації запропонованої нами методики використання ігрових вправ при подоланні заїкання, її оптимізація із залученням широкого кола фахівців та батьків для сумісного вирішення проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросова В. М., Бондар К. П. Історія вивчення заїкання *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка, Ін-т фізичної культури та ін. ; редкол.: В. А. Косяк, Ю. О. Лянной, Т. О. Лоза та ін. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. С. 11-13.
2. Андросова В. М. Заїкання. Етапи корекційної роботи. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*: матеріали VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (14 квітня 2017 року, м. Суми). Суми: ФОП Цьома С.П. С. 35-39.
3. Арнаутова Л. В. Корекція заїкання у вітчизняній та зарубіжній практиці. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 9 (1). С. 5-14.
4. Артеменко А. Соціальні аспекти порушення мовлення у дітей. *Соціальний педагог*. 2014. № 2. С. 9–16.
5. Барна Х.В., Кашуба Л.В. Особливості корекції з подолання фонетико-фонематичних порушень у дітей із заїканням. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2021. Вип. 17. С. 5-14.
6. Бегас Л.Д. Використання театралізації в процесі навчання та виховання дітей старшого дошкільного віку із заїканням. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 9 (1). С. 15-23.
7. Бегас Л.Д. Корекція заїкання дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності. Дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук 13.00.03. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2016. 239 с.
8. Бегас Л.Д. Театралізовані ігри в навчанні та вихованні дітей старшого дошкільного віку із заїканням. *Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції «Ключові питання наукових*

досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.» ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2014. С. 59-61.

9. Белова О. Б. Умови запобігання агресії у молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. 2013. Вип. 22 (1). С. 6–13.

10. Бондар Л. Логозарядки та мовні розминки. Корекційна робота з дітьми з тяжкими вадами мовлення. *Дефектолог*. 2016. № 7. С. 4–23.

11. Бондар Л. Плани-схеми логопедичних занять для дітей із тяжкими порушеннями мовлення. *Дефектолог*. 2013. № 7. С. 25–26.

12. Вакуленко Л. С. Виховання і навчання дітей з порушеннями мовлення. *Психологія дітей з порушеннями мовлення*. Київ : СВАРОГ, 2015. 272 с.

13. Василів М. М. Веселі олівці : заняття для дітей із заїканням (логопедична група). *Логопед*. 2014. № 12. С. 13–17.

14. Вінокурова О. В. Вплив мовленнєвих порушень на особистість, поведінку та емоційно-вольову сферу дитини. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. Вип. 28. С. 37–41.

15. Волох Д.Є., Кравченко А.І. Особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку з заїканням. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*. Суми : ФОП Цьома С.П. 2017. С. 50-53.

16. Гаврилова Н. С. Класифікації порушень мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна*. 2012. Вип. 19 (1). С. 327–349.

17. Гаврилова Н.С., Белова О.Б. Особливості прояву різних видів агресії у молодших школярів з порушеннями мовлення та з нормальним психічним розвитком. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна*. 2012. Вип. 21 (1). С. 44–53.

18. Гаврилова Н. С. Класифікація порушень артикуляційної моторики. Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. 2016. Вип. 7(1). С. 49-61.
19. Галущенко В. Впровадження засобів нейробіки у корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки.* 2016. № 3. С. 110–113.
20. Галущенко В. І. Розвиток емоційно-мімічних засобів спілкування у дітей з порушеннями мовлення. *Логопедія.* 2015. № 6. С. 19–24.
21. Гасс Г. Подолання заїкання в дітей молодшого шкільного віку. *Дефектолог.* 2014. № 10. С. 30–32.
22. Геркіна М. І. Мовлення дошкільників з заїканням в різних умовах спілкування. *Дефектологія.* 1982. № 3. С. 29-34.
23. Гріньова О. М. Корекція самооцінки дітей старшого дошкільного віку з заїканням засобами активного соціально-психологічного навчання. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна.* 2012. Вип. 19 (1). С. 350-358.
24. Гребіник Г.І., Андросова В.М. Методика Н. Чевельової з подолання заїкання у дітей молодшого шкільного віку. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації.* Суми : ФОП Цьома С.П. 2017. С. 58-62.
25. Гуцал Л.Л., Миронова С.П.. Корекція заїкання у молодших школярів : навч.-метод. посіб. Київ. : Шкільний світ, 2010. 119 с.
26. Денєга З. Д. Характеристика проявів заїкання в дітей. *Логопед.* 2015. №6. С. 2–3.
27. Долженко С. Г. До проблеми етіології заїкання: історичний аспект. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка.* Серія : Педагогічні науки. 2020. Вип. 6. С. 41-47.
28. Єфременко Н. О. Комплекс корекційних музично-логопедичних занять щодо подолання заїкання. *Логопед.* 2017. № 2. С. 2–7.

29. Жадленко І. О. Особливості формування моторних і мовленнєвих ритмічних процесів у дітей старшого дошкільного віку із заїканням засобами логоритмічних вправ. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2020. Вип. 2. С. 129-139.

30. Журавльова Л. С. Методичні аспекти подолання заїкання в практиці корекційної педагогіки. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія : Соціально-педагогічна. 2013. Вип. 23(2). С. 219-226.

31. Журавльова Л. С. Розвиток мовлення у старших дошкільників із заїканням засобами музично-дидактичних ігор. Дисертація канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2009. 255 с.

32. Іванова В. П., Малишевська В. О. Дидактичні ігри в логопедичній роботі. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*: матеріали VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (14 квітня 2017 року, м. Суми). Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. с. 67-71.

33. Козинець О.В. Психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку із заїканням. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. Вип. 23. С. 331-334.

34. Кондратенко В. О. Деякі сучасні методики подолання заїкання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2011. Вип. 18. С. 89-95.

35. Кондратенко В. О., Ломоносов В. М. Заїкання : феноменологія та основні напрями реабілітації : посіб. для вищ. навч. закл. К. : Знання, 2006. 70 с.

36. Кондратенко В., Ломоносов В. Комплексний підхід до подолання заїкання у підлітків. Навчальний посібник. 2019. Сварог. 152 с.

37. Кононова М. Проблема ролі психічної травми у розвитку невротичної форми заїкання: теоретичний аналіз. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. 2014. Вип. 32. С. 134-140.

38. Кононова О. Використання пальчикової гімнастики при подоланні вад мовлення учнів-логопатів. *Дефектолог*. 2015. № 11. С. 31–38.
39. Конопляста С. Ю., Морозова Т.О. Комплексний підхід до подолання заїкання у юнаків : навчально-методичний посібник. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова. К., 2005. 144 с
40. Кравченко А.І., Кравченко І.В. Використання дихальної гімнастики для дітей, які заїкаються. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2022. Вип. 19. С. 135-146.
41. Кравченко А., Кравченко І. Застосування гімнастичних вправ та аутогенного тренування при корекції заїкання у дітей. Суми : ФОП Цьома С. П., 2023. 93 с.
42. Кравченко А. І. Застосування комплексного підходу в корекційній роботі з подолання заїкання в дітей дошкільного віку. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали V Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції, (5 квітня 2016 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. С. 105–108.
43. Кравченко А. І. Корекція заїкання у дітей молодшого та середнього шкільного віку засобами комплексної фізичної реабілітації: дис. канд. пед. наук: 13.00.03 «Корекційна педагогіка». Суми, 2003. 200 с.
44. Кришневська О. Г. Заняття з елементами гри для батьків, які мають дітей, хворих на заїкання. *Логопед*. 2017. № 7. С. 13–20.
45. Кривцова О. Я. Проблема заїкання дітей і підлітків у психолого-педагогічній літературі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2012. С. 119–126.
46. Ленів З. П. Корекція порушень усного мовлення у дітей дошкільного віку засобами арттерапії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. пед. наук: спец. 13. 00. 03 Корекційна педагогіка. Київ : вид. НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 21с.

47. Ленів З. П. До проблеми застосування сучасних технологій корекції мовлення дошкільників із заїканням засобами арттерапії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2011. Вип. 18. С. 124-128.

48. Лепетченко М. В. Формування здатності до творчого самовираження як засобу об'єктивації особистості у дітей із порушеннями мовлення. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2015. Вип. 29. С. 54–60.

49. Літовченко О.В. Заїкання у дітей: профілактика і корекція: навчальний посібник. Одеса: Видавництво ТОВ Лерадрук, 2021. 248 с. 37.

50. Літовченко О. В. Сучасні підходи до комплексної психокорекційної роботи з подолання заїкання у дошкільників. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2019. № 3. С. 104-109.

51. Логопедія. Підручник, третє видання, перероблене та доповнене. За ред. М. К. Шеремет. К. : Слово, 2014. 672 с.

52. Логопедія : навчально-методичний посібник / Н.С. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: «Медобори-2006», 2018. 188 с.

53. Мелешко Н.М. І багата, і чудова наша українська мова! : інтегроване заняття з розвитку мовлення для дітей із заїканням. *Логопед* . 2012. № 4. С. 35-36.

54. Мелешко Н. М. Подолання заїкання в дітей. *Логопед*. 2012. № 2. С. 7-9.

55. Мельник А. П. Особливості прояву тривожності та самооцінки у дітей з мовленнєвими порушеннями. *Вісник Одеського національного університету*. Психологія. 2012. Т. 17. Вип. 8. С. 535–540.

56. Мельніченко Т. В. До питання визначення стану сформованості фонологічних знань в дітей. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи*

розбудови : наук.-метод. зб. / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої ; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. К., 2012. Вип. 3, ч. 2. С. 155–162.

57. Мерзлова В.В. Комплексний підхід до подолання заїкання у дітей дошкільного віку. Методичні рекомендації. Полтава : ПДПУ імені В.Г. Короленка, 2009. 96 с.

58. Мережко Л.В. Організація режиму обмеження мовлення в логопедичній групі для дітей із заїканням. *Логопед.* 2013. № 10. С. 21-26.

59. Миронова С. П. Основи корекційної педагогіки / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, М. П. Матвєєва. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с

60. Опанасець Н. А. Розвиток фонематичних процесів у дітей з мовленнєвими порушеннями. *Таврійський вісник освіти.* 2015. № 3. С. 120–125.

61. Основи дефектології та логопедія : навчально-методичний посібник / Уманський ДПУ імені Павла Тичини, Ін-т розвитку дитини ; уклад. Л. Д. Бегас ; [рец. Потапенко О. М., Січкачук Н. Д.]. Умань : Візаві, 2013. 123 с.

62. Подгорна В. В. Сучасний стан і зміст корекційної роботи з молодшими школярами, які мають тяжкі порушення мовлення. *Наука і освіта.* 2015. № 5. С. 91–96.

63. Потапенко О. М. Сучасні підходи до вивчення особистості дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2012. Вип. 21. С. 225–227.

64. Програма для спеціальних дошкільних закладів. Навчання і виховання дошкільників з заїканням. Київ : Радянська школа, 1985.

65. Рібцун Ю. В. Види логопедичного масажу в роботі з дітьми із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : зб. наук. пр. / МОН України, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; Ін-т педагогіки НАПН України. Кам'янець-Подільський, 2013. Вип. 14. С. 368–372.

66. Рождественська М., Левчук Т. Особливості функціональної асиметрії кори головного мозку у дітей із заїканням. *Дефектологія*. 2005. №2. С. 2-4.
67. Романюк І. Л. Використання традиційних та нетрадиційних методів корекції мовлення у дітей що мають заїкування. *Світ виховання*. 2014. №2. С. 15–17.
68. Сай Н. В., Кравченко А. І. Особливості роботи логопеда в комплексному підході до корекції заїкання у дітей молодшого шкільного віку. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*: матеріали VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (14 квітня 2017 року, м. Суми). Суми: ФОП Цьома С.П. С. 129-131.
69. Салійчук О. Учитель-логопед в інклюзивному класі. Корекційно-розвивальна робота. *Психолог*. 2014. № 1. С. 38–42.
70. Сидоркіна К.В. Умови використання логоритміки як засобу корекції заїкання у дітей дошкільного віку. *Українське дошкілля: здобутки і перспективи* : збірник наукових праць молодих науковців і студентів. Миколаїв, 2013. Вип. 3. С. 133-138.
71. Сильченко В. В. Заїкання у дітей дошкільного віку, способи корекції та подолання. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2017. Вип. 10. С. 307-317.
72. Скляр С. Особливості корекції заїкання в дітей дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Вип. 19 (1). С. 219-222.
73. Скляр С. В. Сучасні погляди на сутність заїкання та методи його корекції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 60 (2). С. 118-124.
74. Соботович Є. Ф. Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дефектологія*. 2002. № 1. С. 2-7.

75. Тарасун В.В. Логодидактика. Київ : Вид-во НПУ ім. П.М. Драгоманова, 2004. 348 с.
76. Ткач О. Повір у себе. Логопедичне заняття для учнів молодшого шкільного віку із заїканням. *Дефектолог*. 2015. № 7. С. 15-18.
77. Ткач О. С. Корекція мовленнєвого дихання – передумова успішного подолання мовленнєвих порушень. Логопедичне заняття для учнів із заїканням *Логопед*. 2015. № 3. С. 21-26.
78. Ткаченко Л.І., Деуля І.В., Шаповалова І.А. Крок за кроком: програма з корекційно-розвиткової роботи для дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. Тернопіль: Мандрівець, 2021. 72 с.
79. Тригуб Д.О., Кисличенко В.А. Логоритміка в процесі подолання заїкання у дітей. *Теоретичні основи педагогіки й сучасні аспекти виховання*. Матеріали науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 13-14 травня 2022 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2022. С.53-57.
80. Чевелева Н. Заїкання у дітей. Основи теорії і практики логопедії. К., 1998. С. 229-271.
81. Чорна О. П. Батьки як суб'єкти сучасного комплексного підходу до подолання заїкання у дітей молодшого шкільного віку. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна*. 2012. Вип. 19 (1). С. 448-455.
82. Шеремет М. К., Тарасун В. В., Конопляста С. Ю. Заїкання. *Логопедія : підруч. для студ. вищ. навч. закл., які навч. за спец. "Дефектологія"* Київ : Слово, 2013. С. 392–457.
83. Шеремет М. К. Нейропсихологічні засади формування мовлення у дітей із ТПМ. *Актуальні питання корекційної освіти : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НПУ ім. М. П. Драгоманова ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. 3. С. 384–393.*
84. Федорович Л. О., Темченко Я.В. Методи логопедичної допомоги дітям дошкільного віку із заїканням. *Логопедія*. 2012. № 2. С. 91-93.

85. Фесенко Л. П. Засоби моделювання мовної ситуації при роботі над формуванням самостійного мовлення у дітей із заїканням. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти*: зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. Ю. Д. Бойчука]. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 581–583.

86. Фурман Н.В. Використання ігрових прийомів у подоланні тяжких порушень мовлення у дітей дошкільного віку: Методичний посібник для вчителів-логопедів. Кам'янець-Подільський: 2017. 94 с.

87. Чулаєвська І. Формування техніки мовлення. Логопедичне заняття з корекції заїкання у молодших школярів. *Дефектолог*. 2012. № 7. С. 47- 51.

88. Юрова Р. А. Заняття з логоритміки у групах для дітей із заїканням : методичні рекомендації. К. : НМЦСО, 2000. 52 с.

89. Юрова Р. А. Диференційний підхід у подоланні заїкання. Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : Збірник наукових праць звітної-наукової конференції викладачів університету за 2011 рік, 9-10 лютого 2012 року. Частина 2. / Укл. Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Симоненко, О. П. Ємельянова. К. : Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2012. С. 274-276.

90. Ялович М. Використання мовних ігор і дидактичних матеріалів для роботи над виправленням недоліків мови. *Дефектолог*. 2015. № 1. С. 35–37.